

CENTRUL DE STUDII AL
FUNDAȚIEI DACICA

Rapoartele Centrului de Studii al Fundației Dacica

1/2014

**SARMIZEGETUSA REGIA ÎN TIMPUL LUI BUREBISTA.
PROBLEMA REȘEDINȚEI REGALE
I. SURSELE LITERARE**

Aurora PEȚAN

© Dacica 2014

www.cercetare.dacica.ro

aurora.petan@dacica.ro

INTRODUCERE

Studiul de față își propune o reexaminare a surselor literare și a datelor arheologice relative la Sarmizegetusa Regia în vremea lui Burebista pentru a chestiona funcționalitatea acesteia ca reședință regală. Opinia comună este aceea că Burebista nu și-a avut reședința pe Dealul Grădiștii, ci, fie a avut capitala politică în altă parte, fie a avut mai multe capitale, fie nu a avut deloc o capitală stabilă, în vremea sa Sarmizegetusa Regia reprezentând doar un centru religios. După unii istorici, capitala s-ar fi mutat pe Dealul Grădiștii abia după moartea lui Burebista sau nu s-ar fi mutat niciodată, acolo fiind construită doar o incintă de refugiu, cel mai probabil în vremea lui Decebal.

Nu mi-am propus abordarea chestiunii originii regelui Burebista, a regiunii din care provine acesta sau a unei eventuale reședințe anterioare celei din Munții Șureanu¹. Scopul textului de față a fost acela de a lua în discuție exclusiv rolul ansamblului de la Grădiștea de Munte în vremea lui Burebista.

I. SURSELE LITERARE

Opinia cea mai răspândită astăzi este aceea că Sarmizegetusa a fost înființată ca centru religios și a devenit capitală abia după moartea lui Burebista, sub Deceneu, considerat succesorul acestuia. Izvoarele literare pe baza cărora istoricii au încercat schițarea acestor etape cronologice sunt *Geografia* lui Strabon, pasajele VII, 3, 5 și VII, 3, 11, *Geografia* lui Ptolemeu, III, 8, 4 și *Getica* lui Iordanes, XII, 73². Dintre cei trei, numele cetății este pomenit doar de Ptolemeu³, ceilalți doi autori făcând referire la Burebista și Deceneu fără a spune cum se numește reședința lor.

1. Strabon

Principală sursă literară pe care se întemeiază presupunerile istoricilor cu privire la etapele pe care le-a cunoscut Sarmizegetusa Regia la începuturile ei o reprezintă pasajul VII, 3, 5, din *Geografia* lui Strabon. Există o cvasiunanimitate în interpretarea acestui text, din care istoricii au extras o idee fundamentală ce a servit drept criteriu cronologic în stabilirea etapelor de evoluție a sitului de la Grădiștea de Munte, precum și în determinarea cauzei principale care a dus la apariția și dezvoltarea locuirii în zona munților Orăștiei.

¹ Cea mai recentă sinteză a acestor probleme se găsește la Vulpe 2010, p. 670-671.

² Traducerile textelor din latină și greaca veche îmi aparțin.

³ Nu folosește pentru discuția de față pasajul din Dio Cassius LXVIII, 9, în care apare cea de-a doua menționare a numelui *Sarmizegetusa*, în contextul războaielor cu Traian.

Conform acestei interpretări, în vremea lui Deceneu a existat un munte sfânt, numit Kogaionon, care cunoscuse o tradiție anterioară îndelungată în desfășurarea de activități religioase, încă din vremea lui Zamolxis, și care nu se putea afla altundeva decât la Grădiștea de Munte, unde a luat naștere ulterior zona sacră binecunoscută, cu templele sale monumentale. Identificarea Kogaiononului cu complexul de pe Dealul Grădiștii este aproape generală în rândul istoricilor⁴, dintre care mulți pun factorul religios la baza nașterii Sarmizegetusei⁵. Mai mult, se afirmă că în vremea lui Burebista Kogaiononul și-a păstrat exclusiv funcția de centru religios, regele avându-și reședința în altă parte⁶, iar o eventuală mutare a capitalei pe Dealul Grădiștii nu s-a putut face decât după moartea acestuia. Prin urmare, cetatea de la Sarmizegetusa Regia ar fi mai târzie decât templele și ar reprezenta doar o incintă de refugiu pentru populația din apropiere⁷ sau pentru adăpostirea unei garnizoane⁸, ori a devenit reședință regală în perioada de sfârșit a existenței sale⁹. Rezultă de aici că, deși acolo se aflau doar niște temple, Burebista ar fi pus în practică un amplu program de construcții menit să apere locul sacru prin intermediul unei centuri de cetăți, anticipând cumva mutarea capitalei ce urma să fie protejată ulterior de aceste cetăți. Totuși, mobilizarea unor forțe și resurse uriașe, timp de generații, numai pentru a proteja o zonă cu

⁴ Sugestia căutării Kogaiononului în Munții Șureanu este veche și datează dinaintea amplelor săpături de la Sarmizegetusa Regia desfășurate de C. Daicoviciu (v. Russu 2009, p. 53, n. 1, care îl citează pe C. Patsch). Între istoricii mai recentii care admit identificarea muntelui sacru pomenit de Strabon cu Dealul Grădiștii se numără: Daicoviciu 1972, p. 53; Babeș 1974, p. 238; Vulpe 1976, p. 53 și 67; Florea 1986-1987, p. 89; Glodariu 1995, p. 129; Ferenczi 1999, p. 111 (acesta observă totuși că în zona cetății de la Sarmizegetusa Regia nu există peșteri, din pricina stratului geologic format din micașist, cea mai apropiată peșteră fiind cea de pe Valea Rea; p. 108-109); Petre 2004, p. 235; Oltean 2007, p. 48; Glodariu 2010, p. 672. Dan Dana se detașează de aceștia, făcând o analiză lucidă a pasajului strabonian și arătând că distanța, atât în timp, cât și în spațiu, dintre momentul burebistan, situat în sud-vestul Transilvaniei în sec. I î.Hr., și cel al geților din timpul lui Herodot, localizați în nord-estul Bulgariei sau în Dobrogea la sfârșitul sec. VI î.Hr. este mult prea mare pentru a presupune existența aceleiași religii pe un teritoriu atât de întins și în epoci atât de îndepărtate (Dana 2008, p. 78-81).

⁵ Babeș 1974, p. 238; Glodariu 1995, p. 129; Ferenczi 1999, p. 111; Sîrbu, Florea 2000, p. 28-30; Florea 2011 își centrează întreaga demonstrație cu privire la apariția locuirii cu caracter proto-urban din Munții Orăștiei pe preexistența acestui loc sacru, desemnând elementul religios drept „la cause principale de la genese urbane” (p. 116).

⁶ După Pârvan 1926, 80, „capitala e acolo unde era regele. Toate cetățile de pe marile drumuri și de la toate hotarele sunt capitalele sale”, idee preluată de Ioan Horațiu Crișan, în viziunea căruia capitala nu se afla nicăieri, Burebista fiind un „rege-cuceritor”, care se deplasa mult și nu avea o reședință stabilă (Crișan 1977, p. 121-124). Pentru Constantin și Hadrian Daicoviciu, urmași de Ioan Glodariu, reședința lui Burebista era la Costești-Cetățuie (Daicoviciu et al. 1951, p. 126; Daicoviciu 1972, p. 53; Glodariu 1995, p. 129). Ideea mai multor capitale sau a unei capitale itinerante nu este exclusă nici de Daicoviciu și Glodariu, chiar dacă ambii subscriu la identificarea Costeștilui cu capitala lui Burebista (Daicoviciu 1960, p. 284; Glodariu 2010, p. 673). Karl Strobel contestă și el rolul de reședință regală al Sarmizegetusei Regia în vremea lui Burebista (Strobel 1998, p. 85).

⁷ Daicoviciu 1960, p. 78; Crișan 1977, p. 355.

⁸ Glodariu 1995, p. 130;

⁹ Strobel 1998, p. 85 consideră că centrul de putere al dacilor s-a mutat în acest spațiu abia în timpul războaielor cu Domițian, sub Duras și Decebal.

semnificație religioasă (lăsând expusă presupusa capitală politică¹⁰) reprezintă o explicație nesatisfăcătoare.

Iată textul care a dus la aceste interpretări:

συμπράττειν δὲ τὸν βασιλέα ὀρῶντα τοὺς ἀνθρώπους προσέχοντας ἑαυτῷ πολὺ πλεόν ἢ πρότερον, ὡς ἐκφέροντι τὰ προστάγματα κατὰ συμβουλήνθεῶν. τουτὶ δὲ τὸ ἔθος διέτεινεν ἄχρι καὶ εἰς ἡμᾶς, ἀεὶ τινος εὕρισκομένου τοιούτου τὸ ἦθος, ὃς τῷ μὲν βασιλεῖ σύμβουλος ὑπῆρχε, παρὰ δὲ τοῖς Γέταις ὠνομάζετο θεός: καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὕτως: ὄνομα δ' αὐτῷ Κωγαίονον ὀμώνυμον τῷ παραρρέοντι ποταμῷ. καὶ δὴ ὅτε Βυρεβίστας ἦρχε τῶν Γετῶν, ἐφ' ὃν ἤδη παρεσκευάσατο Καῖσαρ ὁ θεὸς στρατεύειν, Δεκαίνεος εἶχε ταύτην τὴν τιμὴν.¹¹

Regele coopera cu acesta [cu Decaineos, *n.t.*], văzând că oamenii erau mult mai ascultători decât înainte, căci supușii lui credeau că dă poruncile la sfatul zeilor. Obiceiul acesta a dăinuit până la noi, găsindu-se mereu câte cineva de acest fel care să-i fie regelui sfătuitor, și acela era numit „zeu” de către geți. Și muntele a fost socotit sfânt și ei îl numesc așa: numele său e Kogaionon, la fel cu cel al râului care curge pe lângă el. Pe când domnea asupra geților Burebista, împotriva căruia divinul Cezar s-a pregătit să vină cu armată, această cinstire o avea Decaineos.

Geograful preia logosul zamolxian din surse mai vechi și ne prezintă povestea sclavului lui Pitagora care a cutreierat pe la egipteni și s-a întors la geți, unde a făcut proorocii și, fiind în stare să citească voința zeilor, a fost făcut preot și apoi a fost chiar considerat zeu. Acesta și-ar fi petrecut viața retras într-o peșteră (echivalentul încăperii subpământene din versiunea lui Herodot IV, 95) și se întâlnea rar cu cei de afară, cu excepția regelui și a slujitorilor lui. Astfel, regele lua decizii în înțelegere cu el, întrucât supușii, crezând că este sfătuit de zei, arătau mai multă supunere în fața unor astfel de decizii. Până aici textul este cât se poate de clar. Strabon face apoi o scurtă referire la prezent, pentru a arăta că obiceiul asocierii regelui cu un sfătuitor a continuat până în vremea lui. Apoi se întoarce la narațiunea lui din trecut, spunând că muntele pe care se retrăgea Zamolxis a fost considerat sfânt și că numele său este Kogaionon¹², la fel cu al râului care curge pe lângă el. În sfârșit, revine în timpurile recente printr-o altă deplasare de planuri, ca să arate că în vremea lui Burebista Deceneu avea cinstirea pe care o avuse pe vremuri Zamolxis, aceea de sfătuitor al regelui.

Prin urmare, avem două episoade diferite: cel al lui Zamolxis, contemporan cu Pitagora, sfetnic al unui rege din acea vreme, și cel al lui Deceneu, sfetnic al lui Burebista, cinci secole mai târziu, episoade care alternează în narațiune. Comparația între cei doi se face din perspectiva rolului pe care îl dețineau și a cinstirii de care se bucurau ambii: Δεκαίνεος εἶχε ταύτην τὴν τιμὴν („Deceneu a avut parte de această cinstire”), însă nu există

¹⁰ V. și Crișan 1977, p. 346.

¹¹ Ed. A. Meineke, *Geographica*, Leipzig, Teubner, 1877.

¹² Pentru semnificația acestui nume, v. Olteanu 1989 și Slușanschi 1989.

nici un indiciu de descendență sau succesiune în același spațiu a celor doi. Muntele sfânt, Kogaionon, este muntele pe care s-a retras Zamolxis, dar nimic din textul lui Strabon nu ne permite să afirmăm că și Deceneu se retrăgea *pe același munte* (și nici măcar că se retrăgea pe vreun munte!). Succesiunea enunțurilor implică o alternanță a planurilor temporale, însă sensul povestirii este clar: Zamolxis era sfetnic al regelui, s-a retras pe muntele Kogaionon și era considerat zeu de către mulțime, iar cinci secole mai târziu, Deceneu era și el sfetnic al regelui și a fost cinstit la fel ca Zamolxis.

Punctul critic al interpretării textului se află în enunțul $\tau\omicron\upsilon\tau\acute{\iota}\ \delta\grave{\epsilon}\ \tau\omicron\ \xi\theta\omicron\varsigma\ \delta\iota\acute{\epsilon}\tau\epsilon\iota\nu\epsilon\nu\ \acute{\alpha}\chi\rho\iota\ \kappa\alpha\acute{\iota}\ \epsilon\iota\varsigma\ \eta\acute{\mu}\alpha\varsigma$ („obiceiul acesta a ținut până la noi”), care trimite la fraza anterioară, în care se arată cum regele lucra în înțelegere cu inițiatul. S-a interpretat însă că obiceiul la care face referire Strabon îl constituie retragerea pe munte (menționată câteva rânduri mai sus și numit ulterior Kogaionon), deși geograful reia ideea și o explică limpede: $\acute{\alpha}\epsilon\acute{\iota}\ \tau\iota\nu\omicron\varsigma\ \acute{\epsilon}\acute{\upsilon}\rho\iota\sigma\kappa\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\upsilon\ \tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\ \tau\omicron\ \eta\theta\omicron\varsigma,\ \acute{\omicron}\varsigma\ \tau\tilde{\omega}\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\acute{\iota}\ \sigma\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\upsilon\lambda\omicron\varsigma\ \acute{\upsilon}\pi\eta\rho\chi\epsilon$ „găsindu-se mereu câte cineva de acest fel care să îi fie sfetnic regelui” – deci este evident că obiceiul care a dăinuit nu era cel al retragerii pe muntele Kogaionon, ci cel al asocierii dintre rege și preot/inițiat.

Un alt punct care a putut induce în eroare este cel al timpurilor folosite cu privire la caracterizarea și numirea muntelui: muntele „a fost considerat sfânt” ($\acute{\upsilon}\pi\epsilon\lambda\acute{\eta}\phi\theta\eta$ – indicativ aorist pasiv) – enunț ce ține limpede de povestirea cu Zamolxis, și „ei îl numesc astfel” ($\pi\rho\omicron\sigma\alpha\gamma\omicron\rho\epsilon\acute{\upsilon}\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$ – indicativ prezent activ), ceea ce ar putea sugera că muntele pe care se retrăgea Zamolxis era identificat și numit la fel și în vremea lui Strabo. Totuși, logica textului sugerează ca este vorba de un prezent al narațiunii, nu al acțiunii, și nu rezultă din text că Deceneu se retrăgea *pe același munte* pe care se retrăgea Zamolxis cu 500 de ani înainte.

E curios că nici unul dintre cei care au admis identitatea Kogaionon-Grădiștea de Munte nu și-a pus întrebarea dacă putem vorbi de geți/daci în sec. VI î. Hr. pe Dealul Grădiștii, când nici o urmă de locuire nu poate fi identificată pentru acea perioadă în arealul respectiv¹³. Episodul transmis lui Herodot de grecii din Pont nu poate fi localizat în Munții Șureanu decât dacă admitem fie că exista o unitate religioasă pe spații și intervale temporale largi – ipoteză neplauzibilă¹⁴, fie că grecii din Pont aveau cunoștință despre povești din zona montană. Totuși, e mult mai verosimil că această poveste circula în zona dobrogeană și nu avea nici o legătură cu ce se petrecea (sau, mai degrabă nu se petrecea), în sud-vestul Transilvaniei la acea vreme, așa cum a arătat Dan Dana. În plus, ar trebui chestionată serios problema istoricității informațiilor din acest text care, prin episodul retragerii lui Zamolxis în peștera de

¹³ Nivelul inferior al terasei XI, considerat inițial ca reprezentând cea mai veche fază a zonei sacre, și care include structuri (civile) anterioare edificării marelui templu circular, a fost datat ulterior la sfârșitul secolului I î. Chr., v. Glodariu 1995, p. 128.

¹⁴ Gelu Florea pune sub semnul întrebării ideea unei unități de manifestare religioasă la daci în timp și spațiu (Florea 2007), deși tot el este cel care identifică Kogaiononul getului Zamolxis cu Dealul Grădiștii (v. mai sus n. 4).

pe muntele sfânt, îl evocă destul de limpede pe acela al retragerii lui Pitagora în peștera din insula Samos¹⁵, deci inserarea lui Deceneu în acest scenariu trebuie privită cu circumspecție.

Pe scurt, plecând de la această interpretare eronată, s-au emis următoarele idei ce necesită revizuire:

- a.) *Zamolxis și muntele sfânt Kogaionon se aflau la Sarmizegetusa Regia-Grădiștea de Munte; în realitate, nu se poate aduce nici o probă că cele două nume au vreo legătură cu Munții Șureanu.*
- b.) *La Sarmizegetusa Regia a existat un centru religios cu o continuitate din sec. VI î.Chr. până la cucerirea romană; nu există nici o dovadă arheologică sau documentară care să ateste o locuire sau practici religioase pe Dealul Grădiștii înainte de Burebista.*
- c.) *Acest centru religios a determinat apariția locuirii în zonă, construirea centurii de cetăți care să îl apere, mutarea ulterioară a capitalei acolo și dezvoltarea așezărilor de tip proto-urban din Munții Șureanu¹⁶; nimic nu poate proba, în acest moment, că apariția cetăților și a așezărilor civile din Munții Șureanu au fost determinate de pre existența unui centru religios pe Dealul Grădiștii.*

Corolarele enunțate mai sus rezultă strict din analiza datelor avute la dispoziție. Nu este exclus ca, pe viitor, apariția unor date noi - arheologice sau documentare - să ducă la infirmarea acestora. Până atunci însă este de preferat o analiză detașată a datelor existente.

2. Ptolemeu

O piesă importantă în stabilirea unor etape de funcționare a Sarmizegetusei Regia o reprezintă complinirea pe care Ptolemeu o acordă Sarmizegetusei, cea de „regală” (*to basileion*). Comparându-se textul lui Strabon, care nu pomenește numele Sarmizegetusei (dar îl pomenește pe cel al muntelui sfânt Kogaionon), cu cel al lui Ptolemeu, s-a ajuns la concluzia că cei doi autori ilustrează două etape distincte din istoria acestui loc: perioada Burebista-Deceneu, când la Grădiștea de Munte nu exista o reședință regală, ci doar un centru sacru, și perioada post-Burebista (și post-Strabon), când capitala se mută acolo¹⁷. Fără să mai insist asupra identificării neargumentate a Kogaiononului cu zona sacră de la Grădiștea de Munte, atrag atenția asupra faptului că nementiunea Sarmizegetusei de către Strabon nu este nici pe departe un argument cu privire la inexistența acesteia la vremea respectivă: *the absence of evidence is not an evidence of absence*. Strabon era concentrat pe prezentarea poveștii lui Zamolxis, care nu știm în ce colț de lume getică s-a desfășurat. Referirile la situația contemporană cu Strabon sunt incidentale (cel puțin în acel pasaj) și privesc strict comparația dintre Zamolxis și Deceneu. Nu avea nici o justificare, în acest context, pomenirea numelui capitalei regelui cu care Deceneu s-a asociat, așa cum nu are nici o relevanță absența aceluși nume. Că Strabon nu pomenește numele capitalei nici în

¹⁵ Dana 2008, p. 78-79.

¹⁶ V. mai ales Florea 1986-1987 și Florea 2011.

¹⁷ Această etapizare este făcută de Hadrian Daicoviciu și preluată de alți istorici (Daicoviciu 1972, p. 53).

expeditivul pasaj despre Burebista (VII, 3, 11), iarăși nu poate folosi ca dovadă a inexistenței acestei capitale¹⁸.

Ptolemeu a folosit surse cartografice de la începutul secolului al II-lea¹⁹. Deși înfățișează provincia Dacia, este menționată și Sarmizegetusa *to basileion*, amplasată pe locul Ulpiei Traiana Sarmizegetusa, aceasta din urmă lipsind din listă. Nu cred că atributul *to basileion* a fost adăugat pentru a face distincție între cele două Sarmizegetuse²⁰, câtă vreme doar una singură apare la Ptolemeu, iar acest atribut însoțește în mod firesc mai multe nume de orașe-capitale atât în lucrarea sa, cât și la alți autori²¹. De bună seamă acesta era atributul consemnat în sursa lui Ptolemeu, certificând faptul că, cel puțin în faza ei de final, Sarmizegetusa era reședință regală. Asta nu înseamnă că cetatea nu a putut fi capitală și mai înainte, căci o astfel de mențiune nu ne dă indicii cu privire la etapele anterioare. Nimic nu ne permite, pe baza acestei atestări, să admitem, așa cum a făcut Hadrian Daicoviciu și alții după el, că Sarmizegetusa nu a fost capitală și pe vremea lui Burebista, cum nu avem nici motive să afirmăm că a devenit capitală după moartea regelui. Știm doar că Ptolemeu o numește „capitală regală” la sfârșitul existenței sale. Mai rămâne de văzut dacă etapizarea propusă de Hadrian Daicoviciu se poate sprijini pe datele furnizate de Iordanes.

3. Iordanes

Cum s-a văzut mai sus, rolul de reședință regală al cetății de la Grădiște este imaginat de cei mai mulți istorici abia pentru perioada post-burebistană, și anume începând cu Deceneu. Desigur, datele arheologice, puține și parțial publicate, nu permit asemenea rafinări cronologice; construcția s-a făcut pe baza unui fragment din *Getica* lui Iordanes (XII, 73), care prezintă câteva nume de regi ce ar fi domnit între Burebista și Decebal. În fruntea acestei liste este plasat Deceneu, considerat de mulți istorici drept succesorul lui Burebista. Aceștia susțin că Deceneu, preluând puterea politică, a mutat capitala de la Costești-Cetățuie la Sarmizegetusa Regia, unde se afla deja capitala religioasă, cumulând cele două funcții. În felul acesta, s-a obținut un element de cronologie.

¹⁸ Aceste așteptări pe care istoricii le manifestă față de autorii antici sunt generate de propriile lor preconcepții. Strabon a încheiat redactarea cărții a VII-a în anul 17 d.Hr., deci la mai mult de jumătate de secol după moartea lui Burebista, surprinzând două etape de divizare a formațiunii acestuia și semnalând o campanie „recentă” a lui Augustus împotriva geților. Deci la vremea la care scria Strabon, Deceneu era dispărut de mult și capitala va fi fost mutată, în viziunea acestor istorici, la Sarmizegetusa. Prin urmare, geograful a fost contemporan cu presupusa „mutare” a capitalei și trebuie să fi știut numele acesteia, dar faptul că nu l-a menționat nu dă seamă decât despre prioritățile lui în selectarea informației și nicidecum despre inexistența realității respective.

¹⁹ Bogdan-Cătănciu 1987-1988, Nemeti 2006.

²⁰ Bogdan-Cătănciu 1987-1988, p. 149.

²¹ Câteva exemple, la întâmplare, din numărul mare de *basileia*, aparținând de regulă orientului elenistic: *Artaxata to basileion* (Appian, *Mithr.* 15), *Baktra to basileion* (Ptol. 11, 9), *Ekbatana to basileion* (Strab. 11, 13), *Meroe to basileion* (Strab. 1, 2, 25), *Sousa to basileion* (Diod. Sic. 19, 18, 1) ș.a.

Textul latin nu sugerează însă nici pe departe că Deceneu ar fi ajuns rege. Interpretarea greșită îi aparține lui C. Daicoviciu²², a fost preluată și exploatată la maximum de H. Daicoviciu²³ și adoptată, fără o chestionare a sursei primare, de mulți istorici²⁴. Această interpretare se subordonează ideii existenței unui șir neîntrerupt de dinastii care au condus formațiunea din interiorul arcului carpatic între Burebista și Decebal. Deși interpretarea corectă se găsește la un număr considerabil de istorici²⁵, cea eronată persistă și stă la baza imaginării unor etape cronologice din existența Sarmizegetusei Regia.

XII. 73. Decedente vero Dicineo pene pari veneratione habuerunt Comosicum, quia nec inpar erat sollertiae. Hic etenim et rex illis et pontifex ob suam peritiam habebatur et in summa iustitia populos iudicabat.

După moartea lui Deceneu, l-au ținut într-o cinstită aproape la fel de mare pe Comosicus, căci nu era mai puțin priceput. Acesta era considerat și rege și preot, datorită priceperii sale, și judeca oamenii cu cel mai înalt spirit de dreptate.

Ce spune textul? Iordanes expusese anterior acțiunile lui Deceneu și puterea lui de convingere asupra populației, apoi spune că după moartea acestuia (*Decedente vero Dicineo*), oamenii l-au venerat aproape la fel de mult pe Comosicus (*pene pari veneratione habuerunt Comosicum*), care era la fel de priceput (*quia nec inpar erat sollertiae*). Datorită priceperii sale, Comosicus a fost considerat și rege, și preot (*Hic etenim et rex illis et pontifex ob suam peritiam habebatur*) și îndeplinea și rolul de judecător (*et in summa iustitia populos iudicabat*). După cum se vede limpede din text, Iordanes nu spune și nici măcar nu sugerează că Deceneu ar fi ajuns rege după Burebista²⁶. El spune despre Comosicus că a fost și rege, și preot, și judecător, și îl compară cu Deceneu în privința priceperii și a admirației de care a beneficiat. Comparația între cei doi a fost extrapolată, nejustificat, transferându-i-se lui

²² Daicoviciu 1955, p. 56: „...fostul mare preot și vice-rege de pe timpul lui Burebista, care, scăpat din revolta împotriva acestuia, ia în mâinile sale și conducerea statului redus...”.

²³ Daicoviciu 1972, p. 98-99.

²⁴ Vulpe 1976, p. 67; Crișan 1977, p. 488; Glodariu 1995, p. 129, Glodariu 2000, p. 8, Glodariu 2010, p. 681; Sîrbu, Florea 2000, p. 29-30, unde succesiunea lui Deceneu la tron este considerată „très plausible”; Petre 2004, p. 274; Strobel 1998, p. 85; Florea 2011, p. 119, 123.

²⁵ Pârvan 1926, 83, 1; Iliescu, 1981, p. 73-74; Gostar 1984, p. 47, 50 și n. 14; Lica 1980, p. 177, Lica 1999, p. 105, n. 31; Vulpe 2010, p. 449; Oltean 2007, p. 49 observă just: „Iordanes writes, referring to Dio Chrysostomos, that Comosicus was the first to perform the roles of high priest and king simultaneously, which means that Dekaineos probably kept his title of high priest and did not adopt that of king.” G. Florea le atribuie doar lui Gostar și Lica această opinie diferită (Sîrbu, Florea 2000, p. 29).

²⁶ Nu rezultă nici din alte pasaje de la Iordanes sau Strabon că Deceneu ar fi fost rege, din contră, v. Gostar 1984, p. 50, n. 14.

Deceneu și un alt atribut al lui Comosicus, acela de rege. Reexaminarea textului latin nu lasă însă loc la nici un fel de interpretări²⁷.

Dacă nu există dovezi ale regalității lui Deceneu, desigur că se prăbușește construcția cronologiei *Regiei* de la Sarmizegetusa. Deceneu nu a mutat reședința regală, în cazul în care aceasta se afla în altă parte, deoarece nu a fost rege. Putem doar lui Comosicus să îi atribuim o astfel de acțiune, deși aceasta ar rămâne pur speculativă, legată de caracterul la fel de speculativ al existenței unei duble capitale în vremea lui Burebista – una religioasă la Grădiștea de Munte și alta politică la Costești-Cetățuie –, precum și de cel, la fel de speculativ, al stăpânirii lui Comosicus peste o formațiune centrală.

În concluzie, cronologia reședinței regale de la Sarmizegetusa Regia pe baza surselor literare este complet nefondată. *Nu se poate susține nici anterioritatea unui centru religios, plecând de la Strabon, nici inexistența capitalei politice la Sarmizegetusa Regia în vremea lui Burebista, pe baza lui Ptolemeu, nici mutarea unei capitale de la Costești-Cetățuie la Grădiștea de Munte, în baza lui Iordanes.*

Examinarea surselor literare a arătat că nu se poate vorbi, pe baza textelor invocate, despre existența unui centru religios la Sarmizegetusa Regia *înainte* de Burebista. Din contră, textele arată ca mult mai plauzibilă utilizarea elementului religios de către rege ca instrument de persuasiune și subordonare a populației, decât ca factor determinant al apariției și dezvoltării locuirii în zonă²⁸. Desigur, existența unei teofanii sau epifanii care să fi determinat alegerea Dealului Grădiștii pentru edificarea Sarmizegetusei, așa cum a presupus Gelu Florea²⁹, nu poate fi contestată, dar nici nu poate fi dovedită. Cu alte cuvinte, alegerea locului se poate să se fi datorat unui factor religios, însă nu avem dovezi, cel puțin până acum, că acest element religios a funcționat în acel loc înainte de Burebista.

În același timp, afirmația că Sarmizegetusa Regia *nu a fost* reședință regală în vremea lui Burebista, comună astăzi în rândul istoricilor, nu își găsește temei în sursele literare analizate mai sus. E adevărat, nici contrariul nu poate fi afirmat doar pe baza acestor texte. Dacă Sarmizegetusa Regia a fost sau nu reședință regală în vremea lui Burebista, o pot demonstra doar datele arheologice. Analiza acestor date va constitui partea a doua a studiului de față.

²⁷ Gostar 1984, p. 50, invocă, în favoarea acestei interpretări, și pasajul în care Iordanes spune că Deceneu avea trecere și peste regi, deci nu era el însuși rege (70. ...*ut non solo mediocribus, sed etiam regibus imperaret*).

²⁸ Strabon VII, 3, 11; Iordanes XI, 67-69; Criton, FGH IV, p. 374, frg. 2.

²⁹ Florea 2011, p. 119.

Abrevieri

AMN	Acta Musei Napocensis
FGH	Fragmenta Historicorum Graecorum, ed. C. Müller, Paris, 1851 (vol. IV)
SCIV	Studii și Cercetări de Istorie Veche
SCIVA	Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie

Bibliografie

- Babeș 1974 Mircea Babeș, *Puncte de vedere relative la o istorie a Daciei preromane*, SCIVA, 25, 2, 1974, p. 217-244.
- Bogdan-Cătănicu
1987-1988 Ioana Bogdan-Cătănicu, *Ptolemeu și provincia Dacia*, ActaMN, XXIV-XXV, 1987-1988, p. 145-162.
- Crișan 1977 Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*², București, 1977.
- Daicoviciu 1955 Constantin Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, SCIV VI, 1-2, 1955, p. 47-60.
- Daicoviciu 1960 Constantin Daicoviciu, *Dacica*, Cluj, 1960.
- Daicoviciu 1972 Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj-Napoca, 1972.
- Daicoviciu et al.
1951 Constantin Daicoviciu, Octavian Floca, P. Duka, E. Chirilă, Ștefan Ferenczi, V. Manoliu, I. Pop, M. Rednic, M. Rusu, H. Teodoru, *Studiul traiului dacilor în Munții Orăștiei (Șantierul arheologic de la Grădiștea de Munte. Rezultatul cercetărilor făcute de colectivul din Cluj în anul 1950)*, SCIV, II, 1, 1951, p. 95-126.
- Dana 2008 Dan Dana, *Zalmoxis de la Herodot la Mircea Eliade. Istorii despre un zeu al pretextului*, Iași, 2008.
- Ferenczi 1999 István Ferenczi, *Contribuții la problema formării așezărilor cu caracter protourban la daci (cu privire specială la Sarmizegethusa to Basileion) (II)*, Apulum, XXVI, 1999, p. 99-132.
- Florea 1986-1987 Gelu Florea, *Considerații asupra unor aspecte ale locuirii dacice în Munții Orăștiei*, Sargetia, XX, 1986-1987, p. 81-92.
- Florea 2007 Gelu Florea, *O religie sau religii dacice? Reflecții metodologice*, în Sorin Nemeti, Florin Fodorean, Eduard Nemeth, Sorin Cociș, Irina Nemeti, Mariana Pîslaru (ed.), *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblata*, Cluj-Napoca, 2007, p. 99-105.

-
- Florea 2011 Gelu Florea, *Dava et oppidum. Débuts de la genèse urbaine en Europe au deuxième âge du Fer*, Cluj-Napoca, 2011.
- Glodariu 1995 Ioan Glodariu, *Addenda aux „Points de repère pour la chronologie des citadelles et des établissements daciques de Monts d’Orăștie”*, AMN, 32, 1, 1995, p. 119-134.
- Glodariu 2000 Ioan Glodariu, *Le royaume dace au temps de Décébale (Étendu territoriale et institutions)*, Crișana. Antiqua et Mediaevalia, I, 2000, p. 4-17.
- Glodariu 2010 Ioan Glodariu, *Burebista: Ascensiunea lui Burebista. Politica internă. Burebista și Roma*, în Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe (ed.), *Istoria Românilor*, I, București, 2010, p. 671-672 672-673, 680-681.
- Gostar 1984 Nicoale Gostar, *Dinaștii daci de la Burebista la Decebal*, SCIVA 35, 1, 1984, p. 45-53.
- Iliescu 1981 Vladimir Iliescu, *Până când a domnit Burebista?*, SCIVA 32, 1, 1981, p. 67-75.
- Lica 1980 Vasile Lica, *Reforma sacerdotal-religioasă a lui Deceneu*, Istros, 1, 1980, p. 177-182.
- Lica 1999 Vasile Lica, *Scripta dacica*, Brăila, 1999.
- Nemeti 2006 Sorin Nemeti, *Dacia... in formam provinciae redacta*, în Eugen S. Teodor, Ovidiu Țentea (ed.), *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei, Actele simpozionului desfășurat în 13-14 octombrie 2006 la Muzeul Național de Istorie a României*, București, 2006, p. 271-288.
- Oltean 2007 Ioana Adina Oltean, *Dacia: Landscape, Colonisation and Romanisation*, Routledge, 2007.
- Olteanu 1989 Sorin Olteanu, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΟΝΟΝ. Datele problemei*, *Thraco-Dacica* 10, 1-2, 1989, p. 215-217.
- Pârvan 1926 Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926.
- Petre 2004 Zoe Petre, *Practica nemuririi. O lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geți, Iași*, 2004.
- Russu 2009 Ion Iosif Russu, *Religia geto-dacilor. Zei, credințe, practici religioase²*, București, 2009.
- Sîrbu, Florea 2000 Valeriu Sîrbu, Gelu Florea, *Les Géo-daces. Iconographie et imaginaire*, Cluj-Napoca, 2000.
- Slușanschi 1989 Dan Slușanschi, *ΚΑΓΑ și ΚΩΓΑΙΟΝΟΝ. Analiză literară și lingvistică*, *Thraco-Dacica* 10, 1-2, 1989, p. 219-224.
- Strobel 1998 Karl Strobel, *Dacii. Despre complexitatea mărimilor etnice, politice și*

- culturale ale istoriei spașului Dunării de Jos*, SCIVA, 49, 1998, (I) p. 61-95, (II) p. 207-227.
- Vulpe 1976 Radu Vulpe, *Décénée, conseiller intime de Burébista*, în *Studia Thracologica*, București, 1976, p. 62-68.
- Vulpe 2010 Alexandru Vulpe, *Burebista: Preliminarii*, în Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe (ed.), *Istoria Românilor*, I, București, 2010, p. 667-671.

Acest articol se citează astfel:

Aurora PEȚAN, *Sarmizegetusa Regia în timpul lui Burebista. Problema reședinței regale I. Sursele literare*, Rapoartele Centrului de Studii al Fundației Dacica, 1, 2014, p. 1-11, online www.cercetare.dacica.ro/rapoarte/2014-1.pdf